

Tóth Ágnes

Adalékok a Debreceni Egyetem Tanácsköztársaság és román megszállás alatti történetéhez

Debrecen a Tanácsköztársaság és a román megszállás napjaiban¹

Amikor 1918. október 23-án itt járt a városban a királyi pár, IV. Károly és Zita királyné, hogy részt vegyen az egyetemi klinikatelep avató ünnepségén, még senki nem sejtette, hogy hamarosan olyan események történnek majd Magyarországon, amelyek alapjaiban rengetik meg az ország államrendjét és határozzák meg további sorsának alakulását.

A városban 1918. október 26-án, az Arany Bikában került sor az első gyűlésre, ahol Juhász Nagy Sándor országgyűlési képviselő jelenlétében a debreceni vasúti tisztviselők és alkalmazottak csatlakoztak a szocialista demokrata párthoz, illetve a Károlyi Mihály vezette Nemzeti Tanácshoz. Október 30-án érkezett a hír, hogy az uralkodó Károlyi Mihályt bízta meg a kormányalakítással. A debreceniek a városháza előtt gyülekeztek és követelték a nemzeti lobogó kítűzését, letépték a koronás címertáblákat. A katonák a sarkarózsák helyére nemzeti színű kokárdákat tűztek ki. Megalakult a helyi Nemzeti Tanács, amely november 1-jén csatlakozott a Magyar Nemzeti Tanácshoz. Helyi végrehajtó bizottságot alakítottak, amely a város ügyeit intézte. Polgárőrséget szerveztek a rend fenntartására, illetve a máris megindult fosztogatások megakadályozására. Amikor Budapesten 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot, Debrecenben is megalakult a Direktórium.² Azonban itt nem tartott sokáig a Tanácsköztársaság „dicsősége”, mert alig 1 hónap múlva, 1919. április 23-án már román csapatok vonultak be a városba. Az utolsó vörös katonai alakulat Sárói Szabó Tibor vezetésével, április 23-án hajnalban hagyta el a várost. Vele együtt távoztak a tanács hatalom vezetői is. A kivonuló vörös csapatok 54 politikai túszt³ is magukkal vittek Budapestre, köztük voltak Márk Endre polgármester, Rostás István rendőrkapitány, valamint Bernolák Nándor, Haendel Vilmos és Illyefalvy Vitéz Géza jogi kari tanárok is. Csűrös Ferenc közművelődési tanácsnok naplót vezetett ezekben a napokban. Naplójában olvasható, hogy a város itt maradt vezetői érezték a „rettenetes felelősséget”, ami rájuk hárult. „[...] *ha a bevonuló sereget valahol puskatűzzel fogadják, vége a városnak. Ha semmi rendezvarás nem történik, a város meg van mentve.*” – írta.⁴ Handler Gyula korábbi főispán-kormánybiztos vette át a kezdeményező szerepet. Elsőként eltávolította a Vagonyár területén parkoltatott három vagon lőszert, továbbá a város körüli vörös csapatokat visszavonulásra utasította.⁵ Nem engedte meg, hogy a vasúton szállított vörös katonák megálljanak Debrecenben. Sikertült a várost demilitarizálnia, elhárítva ezzel egy esetleges román katonai retorzió veszélyét. Megakadályozták a külterületeken kezdődő fosztogatásokat is. Francia nyelvű memorandumot fogalmaztak meg és parlamentet küldtek ki a városba bevezető utakra. A város képviselőjében Magoss György

¹ Ezeknek az eseményeknek a leírását lásd: DKK 1919.; DKK 1921.; Réczei 2017. 190.; Veress 1982. 5–54.; Veress 1986. 165–234.; Bödők 2016. 68–86.; Kahler 1979. 231–254.

² A háromtagú Direktórium tagjai voltak Vági István vasmunkás, Hajdú János famunkás és Török Gábor kőműves.

³ A túsok neveit lásd: Egyetértés, 1919. május 6.; hazatérésükre: Egyetértés, 1919. június 18.

⁴ DKK 1942. 55.

⁵ Veress 1986. 166.

tiszti főügyész és Jóny László tábornok vezette küldöttség a vámospércsi úton találkozott a bevonuló román csapatok parancsnokával, Constantin Dumitrescu tábornokkal. „*Jóságos Isten, hová szálljéditünk! Debrecen utcáin kendőlobogtatással, éljennel fogadják a bevonuló ellenségét!*”⁶ – írta naplóbejegyzésében a románok bevonulásáról Csűrös Ferenc, aki szemtanúja volt az eseményeknek. „[...] a debreczeni magyar lelkében kétféle érzélem váltakozott akkor. A megkönnyebbülés és szégyen. – A megkönnyebbülés, hogy megszabadulva láttuk magunkat a vörös-terrortól; a szégyen, hogy ezt a szabadulást ezeréves hazánk területi épségét megrabolni akaró nép, az oláh, telbetetlen nagyraárgó ellenségünk hozzá el nekünk.”⁷ – fogalmazta meg ambivalens érzéseit Zoltai Lajos is. A fogadtatás valószínűleg azért volt ilyen eufórikus, mert a lakosság csak rövid, átmeneti megszállással számolt. A tábornok, és későbbi utódai is, azt hangsúlyozták, hogy nem hódító szándékkal érkeztek, hanem a bolsevizmust akarják felszámolni az antant megbízásából. De a későbbi intézkedések alapján nagyon is úgy tűnt, hogy a Tiszántúlt a románok annektált területnek tekintették és tartós ittlétre rendezkedtek be. A kötelező fegyverbeszolgáltatás mellett a laktanyákat román csapatok szállták meg. Átvették a vasút és posta irányítását, kijárási, gyülekezési tilalmat vezettek be. Korlátozták a szórakozóhelyek nyitvatartását, az utazást, az áruszállítást, a sajtót. Letartóztatások, gyakori házkutatások, igazoltatások borzolták a kedélyeket. Dumitrescu tábornok május 12-én elhagyta Debrecen, helyére az Északi Hadsereg parancsnoka Traian Mosoiu tábornok érkezett. A románok 6 tiszántúli megye és két városi törvényhatóság területéből önálló katonai igazgatási övezetet hoztak létre, Michaescu tábornok irányításával. A helyi közigazgatás működhetett ugyan, de tevékenységüket ellenőrizték és erősen korlátozták. Adott körülmények között szerepük csupán a román katonai vezetés egyes döntéseinek megvívására, a túlkapasok megakadályozására, illetve a lakosok érdekeinek védelmére korlátozódott. 1919. május 22-én román-magyar összekötő hivatalt állítottak fel, amely az utazási és szállítási engedélyeket intézte, illetve feladata volt a román katonák elleni panaszok kivizsgálása. Nem kis feladatot jelentett a helyi magyar karhatalom újjászervezése, ahol a jelentős létszámhiány mellett belső hatalmi harcok is dúltak. Mosoiu tábornok június közepén román katonai parancsnokság alá rendelte a rendőrséget, amelynek állománya a román katonákkal együtt látott el szolgálatot. A csendőrkerület pedig a város határában megsokasodott rablások és fosztogatások megelőzésére szervezett csapatot.

Debrecen küldöttsége – a román vezetés felszólítására – Nagykárolyba utazott 1919. május 25-én, hogy rész vegyen a román király fogadásán.⁸ Este a Károlyi-kastélyban rendezett banketten szóba került Erdély és a Tiszántúl egyesítése, továbbá a román-magyar perszónálunió kérdése is. Magoss György, aki ideiglenesen vállalta el a város polgármesteri és főispáni teendőit, 1919. június közepén a kieleződő személyes ellentétek miatt lemondott. Helyét egy ideig a határozatlan és gyengekezű Rásó István, Hajdú megye főispánja töltötte be, aki a város ügyeivel kevésbé törődött. Időközben megalakult Aradon a magyar kormány, amelyet a város is támogatott. A kormánnyal a hivatalos kapcsolatfelvételt azonban a román parancsnok nem engedélyezte. Szeptember 30-tól ismét a korábbi polgármester, Márk Endre került a városi tanács élére, aki Michaescu tábornok megbízásából a város főispáni teendőit is ellátta.⁹ A város gazdasági élete szinte teljesen megbénult. A románok engedélyhez kötötték a zónától keletre eső területekkel a kereskedelmet és áruszállítást. Virágzott a feketegazdaság. Július elején zárolták az élelem- és takarmány-

⁶ DKK 1942. 57.

⁷ DKK 1921. 42.

⁸ Egyetértés, 1919. május 24., május 27.

⁹ MNL HBML IV.1406.a 3723/1919.

készleteket. Később minden 12 éven felüli személynek arcképes igazolványt kellett kiállíttatnia. A kiállítás költségét, darabonkénti 4 koronát, a városnak kellett fizetnie. A helyi vezetők és a román megszálló hatalom első nyílt összeütközésére 1919 őszén került sor, amikor a románok egy Felső Közigazgatási Tanács felállítását határozták el Debrecen székhellyel, román vezetéssel. Ennek hatálya kiterjedt volna Hajdú, Szabolcs, Szolnok, Békés, Csongrád és Csanád megyékre, valamint Debrecen és Hódmezővásárhely városokra. A helyi vezetők emögött azt a hátsó szándékot vélték felfedezni, hogy ezeket a megyéket el akarják szakítani Magyarországtól, és ezzel a Nagyromán állam megteremtését próbálják előkészíteni. Nyíltan szembeszállni nem mertek, így a halogatás taktikáját választották. Memorandumot adtak át a román katonai vezetésnek, amelyben óvást nyújtottak be a rendelettel szemben, mivel az nem garantálja a közigazgatás függetlenségét, továbbá jogilag kiszakítana egy zónát Magyarországból. A románok hajlandónak mutatkoztak a rendeletet módosítani, de csak abban az esetben, ha a megszállás költségeit a vármegyék megtérítik a számukra. Ezt az összeget 25 millió koronában állapították meg. A megszállt területek nem tarthattak semmilyen kapcsolatot a Budapesten székelő magyar kormánnyal, ezért a memorandum aláíróit hadbíróssággal fenyegették meg, illetve pénzbüntetést róttak ki rájuk. Debrecenről 600 ezer koronát,¹⁰ illetve egyéb jogcímenek további 750 ezer koronát követelt Michaescu tábornok. Végül a városi tanács 300 ezer koronát ki is fizetett, hogy időt nyerjenek és leszereljék a tábornok fenyegetőzését. 1919. november 23-án a román katonai haditörvényszék elrendelte Darkó Jenő, R. Kiss István egyetemi professzorok és Kölönte Géza egyetemi quaestor letartóztatását.¹¹ Ők azonban híret vették ennek és Budapestre szöktek, ahonnan csak 1920. március 15-e után tértek vissza. Hasonlóan járt Bernolák Nándor jogi kari tanár is, aki vörös fogságból hazatérve a román visszaélések ellen foglalt állást, ezért 1919. december 20-án a románok hadbírósság elé állították. Elfogatóparancsot adtak ki ellene, de a letartóztatását sikerült elkerülnie.

A román állam önkényes területszerző és jóvátételi követeléseivel kivívta Anglia és az Egyesült Államok ellenszenvét is. Az antant 1919. november 15-én ultimátumot intézett Romániához, amely ennek hatására kénytelen volt visszakozni. Hosszú szünet után november 21-én engedélyezték az első városi törvényhatósági bizottsági ülés összehívását. 1920. március elején antant küldöttség érkezett a városba,¹² hogy felügyelje a román csapatok kivonulását, ami 1920. március 11-én következett be. A 11 hónap után távozó románok egy kifosztott, elszegényedett várost hagytak maguk után. A megszállók távozása után megadott szempontok szerint összesítették az elszegényedett károkat. Eszerint a várost, az állami intézményeket és a lakosságot ért kár összegét 2 milliárd 345 koronára becsülték.¹³

Igazoló Bizottság felállítása a Debreceni Tudományegyetemen

Szentpéteri Kun Béla jogi kari dékán 1919 októberében kezdeményezte, hogy az egyetem minden tanárának és alkalmazottjának vizsgálják meg a tanácsköztársaság alatti magatartását.¹⁴ „[...] Barmennyire károsnak is kell tekinteni, ha valamely főhatóság az alája rendelték vélemény és actió szabadságát korlátozni kívánja, – viszont lebetetlen el nem ismerni, hogy vannak

¹⁰ DKK 1921. 48.

¹¹ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 552-1920/21. etsz.

¹² DKK 1921. 58.

¹³ A részletes jegyzéket lásd: MNL HBML XV.41. 3. d.; valamint DKK 1922. 65–69.

¹⁴ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1919. október 30. 11. szám; 241-1919/20. etsz.

*bizonyos határok, melyeknek átlépését egy olyan magas erkölcsi testület, mint a tudományegyetem, azoknál, akik hatáskörükbe tartoznak, szó nélkül nem nézheti. Ezeket a határokat, melyeket a társadalmi rend fenntartására szolgáló tételes törvények mellett a hazai és emberszeretet, valamint a jó erkölcsök törvényei szabnak meg, tiszteletben tartani fokozott mértékben kötelessége minden állami szolgálatban álló egyénnek, s legalább azoknak, akik a legeszményibb állami feladatnak, a magasabb műveltség terjesztésének szentelt intézmény alkalmazásában kerestek maguknak megélhetést.*¹⁵ Ekkor még nem született döntés. Az egyetem rektori tisztségét az 1919/20-as tanévben Kenézy Gyula orvoskari tanár töltötte be, aki közismerten humánus ember lévén, nem volt híve a politikai megtorlásnak. Újabb lendületet a vizsgálatok megindításának egy újságcikk adott, amely a Szózat nevű fővárosi lapban jelent meg „Reformátorok és a bolsevizmus” címmel.¹⁶ Ebben a cikkben az egyetem tanári karát úgy tüntették fel, mint akik támogatták a bolsevikok uralmát. Érhető okokból, többen szerették volna tisztázni magukat a vádakkal szemben. Az egyetemi tanács 1919. december 19-én tartott ülésén úgy határoztak, ha a minisztériummal egy hónapon belül nem áll helyre a kapcsolat, akkor az igazoló eljárást 1920. február 1-jén a maguk hatáskörében megindítják. Egyben az igazoló bizottság tagjainak Bernolák Nándor, Illyefalvy Vitéz Géza és Haendel Vilmos nyilvános rendes tanárokat kérték fel.¹⁷ Már az is nagy vitát váltott ki, kik legyenek a bizottság tagjai. Azt szerették volna, ha minden kar képviselteti magát, de a hittudományi kar tanárai az ominózus üdvözlő levél miatt nem vehettek részt a bizottság munkájában. Vita folyt arról is, hogy milyen jogköre legyen, hozhat-e fegyelmi határozatokat is. Az egyetemi tanács a bizottságot a szervezeti szabályzat alapján csak javaslattevői hatáskörrel ruházta fel, a határozathozatal jogát fenntartotta magának. Szentpéteri Kun Béla 1920 márciusában újabb javaslattal állt elő: „[...] Ez az igazolás most már kiterjedhet és terjedjen is ki a megszállás alatt, a megszálló idegen haderővel és annak különféle kellemetlen függelékével szemben tanúsított magatartására is. [...] Helyesnek tartanám, hogy az igazolás mindkét irányban / úgy a bolsevizmus, mint a megszállók iránti magatartást illetően / egyszerre történjék, ugyanazon bizottság előtt. [...] a kettős irányú igazolást az egyetemi tanácstól alakított öt tagú bizottság teljesítse.”¹⁸ Még ezen a tanácsülésen a korábban háromtagú bizottságot kiegészítették öttagúvá, Darkó Jenő és Csánki Benjámin delegálásával. Az alakuló ülést 1920. február 5-én tartották. Az igazoló bizottság kérdőíveket küldött a tanároknak és egyéb egyetemi alkalmazottaknak.¹⁹ A helyi sajtóban felhívást tettek közzé, hogy akinek közlendője van az egyetemi tanárok ún. forradalmak vagy román megszállás alatti magatartására vonatkozóan, azt hozza az igazoló bizottság tudomására.²⁰ Emiatt több egyetemi tanár is felháborodott, ti. hogy újságon keresztül kérnek ellenük „besúgást”.²¹ Többek között Iványi Béla jogi kari egyetemi tanár is megtagadta a válaszadást és levelet írt a rektornak „[...] a tanács tagjai között olyanok is vannak, akiknek a judeo kommiun alatti magatartásuk ellen súlyos kifogások merültek fel. Ezek olyan letagadhatatlan tényeken alapulnak, s magatartásuk olyannyira homlokegyenest ellentétes volt az enyimmal, hogy nevetséges komédiának, sőt botránkozgatónak tartanám, hogy ezek felettem bíraskodjanak.”²² A kérdések,²³

¹⁵ Uo.

¹⁶ A cikk megjelenésének dátuma 1919. november 12.

¹⁷ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. január 30. 65. szám; 516-1919/20. etsz.

¹⁸ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. március 19. 101. szám; 795-1919/20. etsz.

¹⁹ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 939-1919/20. etsz.

²⁰ A felhívás megjelent az 1920. április 19-i debreceni lapokban.

²¹ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. április 26-i ülés jegyzőkönyve. Láng Nándor és Milleker Rezső az egyetemi tanácshoz, Huss Richárd egyetemi tanár pedig az Igazoló Bizottsághoz fordultak panasszal az eljárás miatt.

²² MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1111-1919/20. etsz.

²³ A kiküldött kérdéseket lásd: MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1362-1919/20. etsz.

amikre az egyetemi tanároknak és egyéb alkalmazottaknak válaszolniuk kellett, arra vonatkoztak, milyen magatartást tanúsítottak az ún. népköztársaság, tanácsköztársaság ideje alatt, viseltek-e bármilyen tisztséget ez idő alatt? Milyen kapcsolatban álltak a megszálló román csapatok tagjaival és hatóságaival? Bármilyen módon megsértették-e az egyetem autonómiáját? A hittudományi kar tagjainak nyilatkozniuk kellett arról is, hogy magatartásukkal sértették-e az egyház vagy a hitélet szentségét. Tudnak-e tanártársaik olyan cselekedetéről, ami kifogásolható, illetve más hatóság előtt folyik-e ellenük eljárás? A VKM utasította az egyetemi tanácsot,²⁴ hogy a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartás miatt folyó igazoló és fegyelmi eljárásokat május elsejéig fejezzék be. Ennek ellenére a fegyelmi ügyekben a döntéseket csak 1920. július 21-én hozta meg az egyetemi tanács. Voltak ügyek, amik még hosszú ideig elhúzódtak, mielőtt végleges döntés született volna.

Egyetemi tanárok fegyelmi ügyei

Az egyik fegyelmi ügy *Kiss Géza jogász professzor*,²⁵ az egyetem 1918/19. évi rektora ellen folyt.²⁶ 1919 májusában az egyetemi tanács felhatalmazása és tudomása nélkül, az egyetem képviselőjében részt vett Ferdinánd román király nagykárolyi fogadásán. Az egyetemi tanács első ízben a nagykárolyi látogatás kérdésével 1919. október 30-i ülésén foglalkozott.²⁷ „[...] tekintettel arra, hogy olyan hírek keltek szárnyra, mintha Kiss Géza volt rektor nagykárolyi szereplése rendjén olyan kijelentéseket tett volna, melyek a magyarság javára és előnyére nem szolgáltak, alkalmat kíván adni dr. Kiss Gézának arra, hogy magát ezekkel a hírekkel szemben tisztázza.” A rektor vezetésével alakult bizottság²⁸ feladata volt meghallgatni az érintettet és a tanúkat, tisztázni Kiss Géza szerepét és nyilatkozatait. 1920. január 30-án tartott egyetemi tanácsülésen tértek vissza Kiss Géza ügyére. Itt mutatták be azt a levelet, amit ő Kenézy Gyula rektorhoz juttatott el, és amelyben minden ellene felhozott vádat tagadott.²⁹ A levélben betegségére és közlekedési akadályokra hivatkozva szabadságának meghosszabbítását kérte. A tanúk meghallgatása azonban nem az ő állításait támasztotta alá. A nagykárolyi látogatáson az egyetemi tanárok közül részt vettek még R. Kiss István és Milleker Rezső.³⁰ A vallomásukból egyértelműen kiderült, hogy Kiss Géza az egyetem képviselőjében, az egyetemi tanács felhatalmazása nélkül vett részt a román király fogadásán. Magánbeszélgetések során többször említette, hogy Kolozsvár Romániához történő csatolása befejezett tény, amit el kell fogadni. Nem helyeselte, hogy a kolozsvári egyetem tanárai tüntetőleg nem tették le a hivatali esküt a román hatóság előtt. „Ezek a kijelentések egyértelműen a magyar állam érdekeivel szemben álltak.”³¹ – fogalmazta meg a bizottság. Milleker Rezső egyetemi tanár azt vallotta, hogy információi szerint Debrecenből több magas rangú úr felajánlotta szolgálatait a román államnak, „[...] alaposan lehet következteni arra, hogy dr. Kiss Gézában meg volt a hajlandóság, hogy a román államnak szolgálatot

²⁴ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 915-1919/20. etsz.

²⁵ Madai 2002.

²⁶ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 145-1920/21. etsz.

²⁷ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1919. október 30. 5. szám; 258-1919/20. etsz.

²⁸ A bizottság tagja voltak a rektor mellett a hittudományi és orvosi kar dékánjai, valamint a jogi és bölcsészkarok prodékánjai.

²⁹ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. január 30. 60. szám; 665-1919/20. etsz.

³⁰ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1919. december 17.

³¹ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. június 24. 173. szám

*teljesítsen.*³² Rugonfalvi Kiss István magánemberként volt jelen a nagykarolyi látogatáson. (Egy általa kidolgozott memorandumot³³ adott át Ion Suciú román miniszternek, részben az elhurcolt magyar tiszték érdekében, részben a székelyek státuszával kapcsolatban.) Elmondása szerint Kiss Gézáat kiszemelték a Nagyszebeni Kormányzótanács³⁴ tagjának, mégpedig a magyar ügyek miniszterének. Tudomása szerint Kiss Gézával abban a hi-szemben tárgyaltak a románok, hogy ő a székely származású Kiss tanár. Amikor kiderült, hogy csak névazonosság áll fenn, megszakították vele a további tárgyalásokat. Az 1920. június 24-i egyetemi tanácsülésen Teghze Gyula igazolóbizottsági elnök ismertette az ügyében hozott fegyelmi javaslatukat,³⁵ amelyben állásából való felfüggesztését és fizetés-megvonást javasoltak. Az indoklásban elhangzott: „[...] Kiss Géza immár egy év óta nem teljesít szolgálatot. [...] megerősíti azt a feltevést, hogy a román állam kötelékében akarna elhelyezést nyerni, s ennek reá nézve kedvező eldöntéséig, így módon halasztaná a magyar állam kötelékéből való kiválást, hogy t.i. célját el nem érén, abban egyetemi tanári állásának megtartásával továbbra is meg-maradhasson – színtén súlyos köteleességmulasztást követett el”.³⁶ Nem sokkal később arról érte-sültek, hogy Kiss Géza a román állam szolgálatába szegődött. Az egyetemi tanács 1920. december 3-án állásától megfosztotta, mivel arra méltatlanná vált. Ezen kívül minden egyetemi kiadványból és tanrendből törölték a nevét. Ugyanakkor Milleker Rezső ellen nem indítottak fegyelmi eljárást, holott az egyetem képviselőjében ő is részt vett a román király nagykarolyi fogadásán.

A *Hittudományi kar Tanácsköztársaságot üdvözlő határozata* nagy port kavart, és vissz-hangja eljutott Budapestig is. Ebben a fegyelmi ügyben a kar 7 nyilvános rendes tanárából hat ellen folyt vizsgálat. A határozat létezéséről az egyetemi tanács a Budapestről haza-térő, túszként elhurcolt tanároktól értesült 1919 júniusában, akik magukkal hozták a Nép-szava 1919. május 29-i számát. A történet röviden: a hittudományi kar 1919. március 26-án tartott ülésén Ferenczy Gyula egyetemi tanár napirend előtt javasolta, hogy küldjenek üdvözlő táviratot az akkor kikiáltott Tanácsköztársaság vezetőinek. Az indítványt a jelen-lévők elfogadták és annak megszövegezésével a javaslattevőt bízták meg. Ő a határozat megfogalmazásánál – saját elmondása szerint – a debreceni királyi tábla üdvözlő szövegét vette alapul, annak szövegét stilizálta át egyházi nyelven. Az üdvözlő szöveg a proletár-diktatúrát úgy tüntette fel, mintha az megtestesülése volna a Messiás rég várt országának. Az üdvözlő táviratot a kari jegyzőkönyvbe foglalás előtt, április 4-én küldték el. Az egye-temi tanács 1919. június 20-i ülésén³⁷ Teghze Gyula a jogi kar nevében már javasolta, hogy írásban fejezzék ki megdöbbenésüket és határolódjanak el az üdvözlő levéltől. A budapesti tudományegyetem is kifejezte meglepődését a debreceni hittudományi kar ilye-tén lépése felett, és vizsgálatot kértek ebben az ügyben a debreceni egyetem rektorától.

³² Uo.

³³ MNL VML Kratochvil Károly iratai. A Memorandum 1919. május 14-re datálódik. Ebben R. Kiss István tulajdonképpen egy román-magyar perszonálunió tervét vázolta fel. Magára vállalta volna a közvetítést a román király és a magyar uralkodó között. Úgy gondolta, hogy ő képviselhetné az erdélyi magyarságot és a székelyeket a tárgyalásokon, mivel nem rendelkeznek olyan politikai vagy egyházi szervezettel, ami az érdek-képviselőjüket elláthatná. Az ismert események tükrében erre nem került sor.

³⁴ A Nagyszebeni román Kormányzótanács 1918. december 2. és 1920. április 20. között Erdély ideiglenes kormányzását látta el.

³⁵ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. június 24. 173. szám

³⁶ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. június 24. 173. szám; VIII.1.b 10. d. 45-1920/21. etsz.

³⁷ MNL HBML VIII.1.a 2. k. 1919. június 20. 48. szám

Az egyetem fegyelmi bizottsága³⁸ az 1920. július 12-én tartott ülésén foglalkozott az üdvözlő távirat ügyével.³⁹ A hittudományi kar tanárai védekezésképpen előadták, hogy mire ők az üdvözlő határozat megszövegezése mellett döntöttek, addigra már minden állami, megyei és városi szerv küldött üdvözlő feliratokat a Tanácsköztársaság vezetőinek. Őket ezen kívül az motiválta még ennek megírására, hogy féltették a hittudományi kart magát, illetve a hallgatókat és saját egzisztenciájukat a nem titkoltan egyház- és vallásellenes rendszertől. A Tiszántúli Református Egyházkerület is megértette indítékaikat, ezért is nem vonták el tőlük lelkészi oklevelüket. A bizottság arra jutott a vizsgálatok során, hogy a szocialista vagy később a kommunista párthoz a Hittudományi kar egyetemi tanárai közül csak Ferenczy Gyula és Zoványi Jenő csatlakoztak. Lencz Géza 1919. március 21-ig a Függetlenségi Pártnak volt tevékeny tagja, majd a megalakulásakor tagja lett a törvényhatósági bizottság helyébe lépő néptanácsnak is. Hazafias szellemű beszédeket tartott, többek között a kolozsvári népgyűlésen, ahol tiltakozott Erdély román megszállása ellen. „*E bírbedt üdvözléssel igen súlyos kisiklás történt egyetemünk egyik kara részéről [...] történelmi szennyfolt az egyetemünkön és a protestáns egyházunkon egyaránt. Mit várunk a köznéptől, ha a »pásztorok pásztorai« így cselekszenek? Ezért büntetni kellett. A kisrabás még így is enyhe.*” – írja indoklásában a fegyelmi bizottság.⁴⁰ A bizottság elnöke, barabási Kun József – aki jogászprofesszor volt – büntetőjogi kategóriával operálva mutatta be a teológiai tanárok szerepét ebben az ügyben: „[...] büntetőjogi kategóriákkal akarnék operálni azt mondanám, hogy a fegyelmi eljárás alá vont 6 teológiai tanár a bűnrészesség szempontjából három csoportba osztható: Ferenczy Gyula felbujtó és társtettes; Lencz Géza hűnség és társtettes; míg Erdős, Sass, Zoványi és Csánki csak társtettek.”⁴¹ Bár a határozatot együtt fogadták el, de a tanárok nem egyformán működtek közre annak létrehozatalában. Ennek megfelelően a fegyelmi büntetések sem egyformák voltak. Ferenczy Gyulát hivatalvesztésre, Lencz Gézát, aki az ügy kipattanásakor dékán volt, 2000 K pénzbüntetésre, valamint a rektori és dékáni tisztség viselésétől való eltiltásra ítélték. Erdős József és Sass Béla tanárokat feddésre, valamint Zoványi Jenőt és Csánki Benjámint az enyhébb rosszallásra ítélték.⁴² A bizottság elnöke külön véleményt is megfogalmazott, ő minden teológiatanár nyugdíjazását javasolta: „[...] aki a szovjet kormányának üdvözlésében – habár csak az erkölcsi bátorság hiánya miatt – minden tiltakozás nélkül részt vesz; egy ilyen teológiai tanárra sem az állam, sem az egyház nem bízhatja megnyugvással a papi nemzedék nevelését. [...] mert a papi hivatás elsősorban erkölcsileg bátor, egyházukért éppen a megpróbáltatás óráiban sikra szállni képes férfiakat követel. Az ilyen teológiai tanár alkalmatlannak tekintendő hivatalának sikeres betöltésére.”⁴³ Természetesen minden érintett fellebbezett, minek eredményeként 1921 májusában enyhébb ítéletek születtek. Ferenczy Gyula nyilvános rendes tanárt a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartásáért, az ún. üdvözlő határozat szabályellenes indítványozásáért, valamint annak megszövegezésében való közreműködésért 2 havi egyenlő részletben fizetendő 2000 K pénzbüntetésre ítélték.⁴⁴ Később a Kormányzó rendeletére (az 1920. évi XI. tc. 4. §-a alapján) 1921 szeptemberében az állami szolgálatból mégis elbocsátották. Lencz Géza volt dékán a szabályzatot sértette meg, amikor egy előre be nem jelentett, írásba nem foglalt indítványt tárgyalásra bocsátott a kari ülésen.

³⁸ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 981-1919/20. etsz. Elnök: Barabási Kun Béla. Tagok: Bacsó Jenő, Pap Károly, Tankó Béla. Jegyző: Szentpéteri Imre

³⁹ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1362-1919/20. etsz.

⁴⁰ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1620-1919/20. etsz.

⁴¹ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

⁴² MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1362-1919/20. etsz.

⁴³ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

⁴⁴ MNL HBML VIII.1.b 11. d. 1920-1920/21. etsz.

Elegendőnek tartották esetében az 500 korona pénzbírságot és mellőzték az egyetemi tisztség viselésétől való eltiltást.⁴⁵ Őt az 1925/26. tanévben az egyetem rektorává is megválasztották.⁴⁶ A többi érintettet mentesítették a korábban hozott fegyelmi büntetések alól.

Zoványi Jenő teológiai tanár fegyelmi ügye még ennél is szövevényesebb volt. Ő tagja volt a néptanácsnak, a tanácskormány alatt a lakásbizottság tagjává választották. Nem is annyira az ezekben a napokban vállalt szerepe és esetleges kommunista meggyőződése miatt indult ellene fegyelmi eljárás, hanem azon radikális eszmék miatt, amit az állam és egyház viszonyának kérdésében vallott. Bár református lelkész és az egyetem hittudományi karának tanára volt, erősen egyház- és vallásellenes kijelentéseket tett. Álláspontja szerint az államot és egyházat szét kell választani, minden oktatási intézményt államivá kell tenni, és meg kell szüntetni a kötelező vallásoktatást az iskolákban. 1918 decemberében egy országos napilapban megjelent cikkében fogalmazta meg, hogy az „*ifjúság lelkét ki kell szabadítani az egyház bilincseiből*”. A vallás legyen mindenki magánügye. 1919 márciusában egy szakszervezeti ülésen indítványozta az állami egyetemek hittudományi karainak megszüntetését. Egyetemi tanácsülésen javasolta, hogy kérjenek az egyetemre „*minél több haladó gondolkozású*” tanárt, mivel itt is „*túlságos számban vannak reakciós érzésű és gondolkozású elemek*.” Ezen felbuzdulva a debreceni szakszervezetek vezetői kérték Kunfi Zsigmond közoktatási minisztert, későbbi népbiztost, hogy állítson kormánybiztost az egyetem élére és nevezzen ki új tanárokat. Több „reakciós” professzor – többek között Bernolák Nándor jogi kari, Huss Richárd és Milleker Rezső bölcsészkar tanárok – eltávolítását sürgették az egyetemről. Zoványit először 1919 decemberében helyezték rendőri felügyelet alá. Az egyetem Igazoló Bizottsága, és ennek alapján az egyetemi tanács 1920. július 16-án megállapította, hogy „*semmi kommunista érzelmre következtetni esetében nem lehet [...] lázított beszédeivel, amikor hallgatnia kellett volna. [...] a vallás magánüggé minősítését hirdeti. Indoka az, hogy ezzel a vallási élet belterjesebbé lenne. Lehet. Azonban ez kétélű fegyver. Mert igen könnyen a teljes vallástalanságra vezethet.*”⁴⁷ Amikor ellene 1920. december 18-án büntető eljárás indult izgatás vádjával, az egyetem is kénytelen volt újra foglalkozni fegyelmi ügyével. A professzort a rendőrség 1921 januárjában ismét felügyelet alá helyezte, eltiltották attól, hogy magán vagy nyilvános összejöveteleken részt vegyen, csak közvetlen családtagjaival érintkezhetett.⁴⁸ Nem taníthatott és nem vehetett részt a kari és egyetemi tanács ülésein. Az egyetem vezetése levélben fordult ügyében a miniszterhez, mert már úgy érezték ők is, hogy Zoványi esetében nem indokolhatóak ezek a túlkapások. „*[...] kötelességünk szavunkat hallatni a jogsérelmek és igazságtalanságok ellen, akkor is, ha azok nem közvetlenül bennünket érnék. [...] egyetemi tanárokkal, a magyar nemzeti szellemi tőke legkiválóbb és legmagasabb rendű képviselőivel a rendőrközegek ne bánjanak el, mint közönséges csirkefogókkal lehet*”⁴⁹ Az egyetemi tanács hátrált meg végül, amikor a református konvent ítéletére hivatkozva megfosztotta a katedrától 1921. július 26-án.⁵⁰ A hivatkozott ítélet ugyanis lelkészi oklevelét érvény-

⁴⁵ MNL HBML VIII.1.b 11. d. 1920-1920/21. etsz. Ebben van a VKM 67391/1921. számú leirata Ferenczy Gyula és Lencz Géza fegyelmi határozata ügyében.

⁴⁶ Lencz Géza megemlíti, hogy a rektorválasztás nem volt sablonos, mivel a proletárdiktatúra alatti magartása miatt a jogi kar tanárai erősen támadták.

⁴⁷ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

⁴⁸ MNL HBML VIII.1.b 11. d. 1231-1920/21. etsz.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ MNL HBML VIII.1.b 11. d. 1659-1920/21. etsz.

telenítette, valamint eltiltotta egyházi hivatal és tisztség viselésétől.⁵¹ Ezek miatt már nem rendelkezett a végzettséggel, amivel a református hittudományi kar tanára lehetett volna. Végül hosszas huzavona után az 1922/23. tanévben nyugdíjazták.

*Mártonffy Marcell jogi kari professzor*⁵² a Debreceni Nemzeti Tanács egyik elnökévé választották. Itt vezető szerepet vitt mindaddig, míg a debreceni kormánybiztos kinevezésével a Nemzeti Tanács jogköre megszűnt. A tanácsköztársaság kikiáltása után pártjával, a radikális párttal együtt csatlakozott a Magyarországi Szocialista Párthoz. Az Írói és Művészi Szakszervezet tagjaként 1919 áprilisában, a Városi Zenedében tartott munkáshangversenyen megnyitó beszédében azt hangoztatta, hogy a zenei műveltség nem lesz többé a kiváltságos osztályok előjoga, hanem ezentúl ebben a proletárok is részesedni fognak. Emiatt később izgatás büntette miatt nyomozás indult ellene, de ezt az ügyesség később megszüntette. A budapesti 8 Órai Újság január 16-ai számában jelent meg egy cikk „*Debreceni egyetemi tanárok- akik Kunfitől tanárokat kértek. Mártonffy Marcell és a rektor különvéleménye.*” címmel.⁵³ Ebben a cikkben súlyos vádak érték, kollégája Barabási Kun József ezért arra szólította fel, hogy cáfolja meg az abban elhangzó állításokat. Ezt Mártonffy március 19-én kelt levelében meg is tette.⁵⁴ Az egyetemi tanács fegyelmi bizottsága „[...] *fegyelmi vétségben vétkesnek nyilvánítja, s őt ezért [...] rosszállásra ítélte.*”⁵⁵ Fellebbezésében olvasható: „*Az indoklás szerint nagyfokú kötelességsértést követtem el azzal, hogy 1918 november havában a debreceni Nemzeti Tanácsban elnöki tisztelet vállaltam [...] az abban való részvételtől nekem mint esküt tett közalkalmazottnak tartózkodnom kellett volna. [...] Közéleti szereplésemben soha más cél, mint az, hogy a hazának tevétségemhez képest szolgálatot tegyek, nem vezetett. [...] Én csak meggyőződéseimnek megfelelő elveket hirdethetek és soha nem leszek kapható arra, hogy Leninizmust vagy bolsevizmust tanítsak.*”⁵⁶ Az egyetemi tanács felmentette ugyan, de a hatóságok tovább zaklatták. A kari tanácshoz 1920. december 1-jén írt levelében panaszolta: „[...] *a mai naptól fogva [...] rendőri felügyelet alá helyeztettem. A végzés indokai szerint ez azért vált szükségessé, mert a fennálló társadalmi rendre veszélyes vagyok. [...] a szőbanforgó rendőrhatalom intézkedése, amely az egyéni szabadságnak brutális és teljesen törvénytelen megsértését jelenti, egyéni akció útján kezdeményezett politikai üldözés.*”⁵⁷ Az egyetemi tanács az ő ügyében is próbált közbenjárni a minisztériumnál, feliratukban sérelmezték az ellene folyó eljárást, mivel az sérti az egyetem autonómiáját is. Még csak 48 éves, amikor a folyamatos rendőri zaklatások miatt 1923 februárjában nyugdíjazását kérte.⁵⁸

Fegyelmi indult *Kenézy Gyula orvoskari professzor* ellen is. 1920 áprilisában letartóztatta a nemzeti hadsereg. Az egyetem megkereste a katonai parancsnokságot és próbált tájékozódni a rektor letartóztatásának okáról, de az orvosi körökből ellene érkezett feljelentésen kívül mást nem mondtak. Április 28-án már személyesen számolt be az egyetemi tanács előtt letartóztatása körülményeiről és a nála végrehajtott házkutatásról. Ő úgy tudta,

⁵¹ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.; Református Konventi bíróság ítélete 1920. május 29.

⁵² Balogh 2014. 279–294.

⁵³ A cikk arról ír, hogy Mártonffy Marcell – akkor, amikor a jogi kar tiltakozott – magánlevelében helyeselte, hogy Kunfi a budapesti egyetemre önkényesen tanárokat nevezett ki. Véleménye szerint Kunfi intézkedése jogszerűen történt. A cikk írója megvádolja azzal is, hogy Mártonffy a debreceni egyetemre is kért tanárokat az egyetem szellemének átalakítása végett.

⁵⁴ MNL HBML VIII.7.a 7. k. 1920. március 19. 157. szám

⁵⁵ MNL HBML VIII.1.b 8. d. 516-1919/20. etsz.

⁵⁶ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1445-1919/20. etsz.

⁵⁷ MNL HBML VIII.7.a 8. k. 1920. december 2. 169. szám

⁵⁸ MNL HBML VIII.7.a 10. k. 1923. február 12. 229. szám

ellene, mint szabadkőműves ellen jártak el.⁵⁹ Kenézy már 1917-ben beadta a Körösi Csoma Páholynak küldött nyilatkozatát, ami azonban nem nyert elintézés. A szabadkőműveseket és zsidókat tették felelőssé akkoriban a liberális és kommunista eszmék terjedéséért. 1920 májusában ő kért maga ellen fegyelmi vizsgálatot, mert a debreceni Fehér Újság 1920. április 11-i számában megjelent cikk szerint „*bemocskolta a rectori méltóságot*”.⁶⁰ Meglehető módon, ő volt az egyik személy, aki ellen az újságban közzétett felhívásra is érkezett bejelentés.⁶¹ „[...] itt Debrecenben éppen azon emberek működnek, vezetnek és rendezgetnek ismét, kik a kommunista uralom alatt, részint kommunista voltaképpen, részint ehhez húzó hajlamuknál fogva ezekkel együtt működtek [...] a Kormánytanács egy olyan embert tüntetett ki bizalmával és ruházott fel – az egészségügy területén – korlátlan hatalommal, kinek a kommunista uralom alatti múltját és munkáját bizonyosan nem ismerte és nem ismeri. Ez az ember Kenézy Gyula, a debreceni Szülészeti és női Klinika igazgató főorvosa, ny. rendes egyetemi tanár, ezidei Rector.”⁶² – írják a levélben. Azzal vádolták meg a feljelentők (közkórházi orvosok), hogy megengedte a szülészeti klinikán, hogy kommunista orvosok ott gyűlést tartsanak, egyiküket (Balogh Artúr) maga mellett tartotta tanársegédként. Később ezt az orvost megtette a sebészet előadó tanárának az egyetemi nyári pótszemeszteren. (A feljelentést írók azt a tényt elhallgatták, hogy csak akkor bízta meg Baloghot, amikor két másik sebész a megbízatást visszautasította.) Bár két esetben is sikerült elfogatni Balogh Artúrt, de Kenézy közbenjárására mindkétszer szabadon bocsátották. Felhozták ellene azt a vádat is, hogy védelmébe vette Handler Gyula⁶³ főispán-kormánybiztost és Jánosi Zoltán lelkészt, akik a tanácsköztársaság idején vállaltak szerepet Debrecen közéletében. Kenézy valóban megpróbált az érdeklükben eljárni Dumitrescu tábornoknál, de sikertelenül. Azzal is megvádolták, hogy „[...] még az oláh megszállás alatt is építeni-építeni akart, s minden áron és módon megakart nyitni az orvosegyetemét”.⁶⁴ Példaértékű, ahogyan Orsós Ferenc orvoskari dékán védelmébe vette kollégáját és többször is megpróbált eljárni az érdekében a fegyelmi bizottság előtt.⁶⁵ „[...] annyi nyomós enyhítő körülmény áll fenn, hogy még a legridegebb elbírálás mellett sem adhat elég okot arra, hogy valakit, ki a közjóért általában, de kivált egyetemiünknek annyi éven át buzgalommal és önzetlenséggel szolgált, oly súlyosan sújtsunk, mint ez esetben történt. [...] tekintetbe vehette volna a tekintetes egyetemi tanács Dr. Kenézy Gyulánál, hogy egy súlyos testi és lelki szenvedésektől megviselt, odaadó, önzetlen, munkában megöregedett tanártárs sorsában dönt.”⁶⁶ Kenézy maga is elmondta, hogy ő nem indíthatott fegyelmi eljárást Balogh ellen, mivel a Bábaképezde alkalmazottai a VKM fennhatósága alá tartoztak. Az előterjesztést fegyelmi eljárás megindítására ő megtette, de Budapesten még kommunista uralom volt akkor, később pedig megszakadt a kapcsolat a fővárossal. Amikor a rendőrség 1919 decemberében tájékoztatta őt, hogy Balogh Artúr tanársegédet és Füredi Miklós gyakornokot izgatással és lázítással vádolják, rögtön írt az államtitkárnak további intézkedést kérve.⁶⁷ Felmentették őt a vádak alól, de azzal a megjegyzéssel, hogy hibázott annyiban, hogy a rendkívüli viszonyok között nem bocsátotta el azonnal a kommunista érzelmű orvosokat, és ezzel azt a látszatot kellette,

⁵⁹ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. április 26-i jegyzőkönyv 132. szám

⁶⁰ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. május 28. 166. szám; 1075. etsz.

⁶¹ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1362-1919/20. etsz.

⁶² MNL HBML VIII.1.b 9. d. 879-1919/20. etsz.

⁶³ Handler Gyula Debrecen város főispánja volt 1918. november 10-től 1919. március 21-ig.

⁶⁴ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1362-1919/20. etsz.

⁶⁵ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1410-1919/20. etsz.

⁶⁶ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1354-1919/20. etsz.

⁶⁷ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1425-1919/20. etsz.

mintha pártfogolná őket.⁶⁸ Sajnálatos módon később mégis mellőzték, eltávolították az Egyetemi Építési Bizottságból is.⁶⁹

Huss Richárd bölcsészkeri tanár ellen a román megszállás alatt tanúsított magatartása miatt indult fegyelmi eljárás.⁷⁰ Huss erdélyi szász származású volt, aki maga is megjárta a frontot. A fronton átélt élményei miatt vált erősen antiszemita beállítottságúvá, aki a zsidóság politikai és gazdasági súlyának visszaszorításáért küzdött a maga „szellemi” eszközeivel. A bizottság azt vizsgálta, hogy a román tisztekkel hogyan érintkezett, származott-e ebből bármilyen anyagi vagy egyéb előnye. „[...] ezzel az érintkezéssel nem lépte e túl azokat a határokat, melyeket reá nézve is szükségképpen írnak elő magyar állampolgársága, a magyar köztisztviselői minősége, egyetemi tanári állásának méltósága s végül az egyéni tisztesség és becsület.”⁷¹ A felhozott vádak szerint a román hadsereg szász nemzetiségű tisztjeivel állt szoros és bensőséges baráti viszonyban. Ahogy fogalmaztak: „[...] ennek a baráti viszonyoknak nap nap után, reggelig tartó mulatozás által is kifejezést adott.”⁷² A tanúk között meghallgatták Báthori Sándor orvost, aki Huss Richárddal egy házban lakott. Bár az általa elmondottakat nem tagadta Huss Richárd, mégis elégtételt kért tőle vallomása miatt, elküldte hozzá segédeit, két katonatisztet.⁷³ Párbajozni már akkor is büntetendő cselekménynek számított, ezenkívül „alkalmas arra, hogy a kihallgatandó tanukat terrorizálja” – olvasható a jegyzőkönyvben. Orsós Ferenc orvoskari dékánnak a DEMKE épületében lévő lakása mellett béreltek szobát a román hadsereg szász nemzetiségű orvosai, akiket Huss Richárd gyakran meglátogatott. Ő vallomásában elmondta, hogy „[...] módomban volt a zárt ajtókon keresztül a mulatozásnál uralkodó hangulatról tudomást szerezni. Minden ilyen heti mulatozásnál az ott összegyűltek csak német és magyar dalokat énekeltek. Többek között ismételt hallottam a szózatot és a himnuszot is.” A román tisztek közül, akik között volt saját öccse is, többekkel ápolt baráti kapcsolatot. Előfordult, hogy román barátai szívességből átengedték neki tisztiszolgájukat, aki fát vágott vagy egyéb háztartási munkát végzett. Egy esetben saját fájukból adtak el neki, hogy fűteni tudjon. „[...] alkalmat adhatott arra, hogy a megszállás teréből súlyosan érző városi lakosság megütkezősítését váltsák ki, s azt a látszatot kelthessék, hogy Huss R. [...] mint magyar köztisztviselő a magyar hazáért tartozó büszségtől megfélemedezett.”⁷⁴ Magatartását egyetemi tanárhoz nem illő viselkedésnek találta a fegyelmi bizottság és feddésre ítélték.⁷⁵ Végleges felmentését majd 1922-ben kapta meg.

A debreceni egyetem vezetői és tanárai igyekeztek nem túllícitálni a Horthy-korszak megtorló gépezetét, próbáltak emberségesen eljárni „megtévedt” kollégáikkal szemben. A forradalmi mozgalmakban részt vett egyetemi tanárokat érték atrocitások a rendőrség, katonai hatóságok részéről is. Az egyetem vezetése, ha nem túl erélyesen is, de kiállt tanárai mellett, a törvénytelen ségek megszüntetését sürgetve.

⁶⁸ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

⁶⁹ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 236-1920/21. etsz.

⁷⁰ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

⁷¹ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1041-1919/20. etsz.

⁷² MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

⁷³ MNL HBML VIII.1.a 3. k. 1920. május 6. 151. szám

⁷⁴ MNL HBML VIII.1.b 9. d. 1041-1919/20. etsz.

⁷⁵ MNL HBML VIII.1.b 10. d. 1605-1919/20. etsz.

Ágnes Tóth

Details about the History of the University of Debrecen during the Republic of Councils and the Romanian Occupation

When the Royal couple visited Debrecen on 23 October 1918 to attend the inauguration of the University “Clinic” site, nobody could have predicted that upcoming events would soon shatter the state order of Hungary and fundamentally determine the country’s fate. The town received the news of the monarch appointing Mihály Károlyi as head of government on 30 October. Citizens of Debrecen gathered in front of the Town Hall and demanded the display of the national flag. Soldiers pinned cockades in the national colours in place of their cap badges. The National Council of Debrecen was formed and joined the Hungarian National Council on 1 November. When the Republic of Councils was declared on 21 March 1919 in Budapest, the Directorate was also formed in Debrecen. However, the “glory days” of the Republic of Councils did not last long here, as Romanian forces occupied the town only a month later on 23 April 1919. When the Romanian occupiers left on 11 March 1920, they left a ransacked and impoverished town in their wake.

The University of Debrecen had three faculties in those days, namely the Faculties of Reformed Theology, Law and Liberal Arts. The Faculty of Medicine was under organisation. In October 1919, Béla Sz. Kun, dean of the Faculty of Law initiated an investigation into the conduct of every lecturer and employee of the University during the time of the Republic of Councils. The investigation was later extended to include the period of the Romanian occupation. This study set out to review the public disciplinary proceedings against lecturers non-exhaustively, mainly on the basis of sources in the archives. The author demonstrates through the examples of a number of disciplinary procedures how retaliations happened in the Horthy-period.

Források

Levéltári források

MNL HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
IV.1406.a	Debrecen Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok.
VIII.1.a	A Debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai. Egyetemi Tanács jegyzőkönyvei.
VIII.1.b	A Debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai. Rektori Hivatal iratai.
VIII.7.a	A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Jog és Államtudományi Karának iratai. Kari Tanács jegyzőkönyvei.
XV.41.	A román megszállás iratai.
MNL VML	Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára
	Kratochvil Károly iratai.

Sajtóforrások

Egyetértés, 1. évf. (1919), 4. sz., 1919. május 6.; 20. sz., 1919. május 24.; 22. sz., 1919. május 27.; 39. sz., 1919. június 18.

Szakirodalom

DKK 1919.	A diadalmas forradalom Debreczenben. A két első nap krónikája. In: Debreczeni Képes Kalendáriom 1919. I–V.
DKK 1921.	Zoltai Lajos: Oláhok Debreczenben – 1919. április 23. – 1920. március 11. siralmas története. In: Debreczeni Képes Kalendáriom 1921. 40–58.
DKK 1922.	Dr. Rác Lajos: Mit szenvedett Debreczen város az oláhok fosztogatásaitól? In: Debreczeni Képes Kalendáriom 1922. 65–69.
DKK 1942.	Egy nevezetes nap története. A románok bevonulása Debreczenbe 1919. április 23-án. Dr. Csűrös Ferenc ny. közművelődési tanácsnoknak a román megszállás alatt írott naplójából. In: Debreczeni Képes Kalendáriom 1942. 55–57.

- Balogh 2014. Balogh Judit: Krasznarécei Mártonffy Marczel. In: A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949). Szerk.: P. Szabó Béla. Debrecen, 2014. 279–294.
- Bödők 2016. Bödők Gergely: Tizenegy hónap. Debrecen román megszállása 1919–20-ban. In: Kommentár, 2016. 1. sz. 68–86.
- Kahler 1979. Kahler Frigyes: Adalékok Debrecen román megszállásának történetéhez. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1979. Szerk.: Dankó Imre, Módy György, Ujváry Zoltán. Debrecen, (1981). 231–254.
- Madai 2002. Madai Sándor: Kiss Géza – Az elfeledett római jogász. In: A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai (1915–1947). Szerk.: P. Szabó Béla. Debrecen, 2002. 53–73.
- Réczei 2017. Naplójegyzetek: dr. Réczei Sándor ítélőtáblai bíró naplója. Szerk.: Szilágyiné dr. Karsai Andrea. Debrecen, 2017.
- Veress 1982. Veress Géza: Debrecen román megszállása 1919. április 23-tól 1920. március 11-ig. In: Magyar történeti tanulmányok XV. Szerk.: Fehér András. Debrecen, (1982). 5–54.
- Veress 1986. Veress Géza: A román megszállás és az ellenforradalmi korszak első évtizede (1919–1923). In: Debrecen története 4. Szerk.: Tokody Gyula. Debrecen, 1986. 165–234.